

Kiirlaenu – olemus, probleemid ja reguleerimisvõimalused

1. Mis on „kiirlaenu“?

Kiirlaenu temaatika on jätkuvalt aktuaalne. 26.09.2013 korraldas Tartu Ülikooli õigusteaduskond koostöös Justiitsministeeriumi ja Põhjamaade Ministrite Nõukoguga Tallinnas seminari "Consumer Credit in Nordic-Baltic Area: from SMS-Loans to Responsible Lending?"¹ 15.10.2013 toimus majanduskomisjoni, rahanduskomisjoni, õiguskomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik ühisistung teemal "Parlamentaarne kuulamine tarbijakrediidi valdkonna olukorrast ja probleemidest seoses nn SMS-laenudega".² Käesoleva teemalehe eesmärk on tuua kokkuvõtlikult välja kiirlaenudega seonduvad peamised probleemid ning osutada meetmetele, mida kiirlaenudega seonduvalt on praeguseks rakendatud nii Eestis kui ka teistes riikides.

„Kiirlaenu“ ei ole legaaltermin. Üldistatult võib öelda, et tegemist on laenu tootega, mida iseloomustab tagatise nõude puudumine, väike laenusumma ning lühike tagasimaksetähtaeg. Asjaolu, et laenu taotluse esitamise ja laenu saamise vahele jääv aeg on väga lühike, on põhjuseks, miks sellist laenu mitmetes riikides just kiirlaenuks nimetatakse³.

USA-s, Kanadas, Ühendkuningriigis, Kanadas ja Iirimaa tuntakse kiirlaenu ka nimetuse *payday loan* all (nimetus tuleneb sellest, et lühikest laenu perioodi iseloomustatakse kohustusega maksta laenu tagasi järgmisel palgapäeval). Nn SMS-laenu on kiirlaenu, mille saamiseks on isikul võimalik laenu taotlus esitada SMS-i teel. Kiirlaenu saamine on ühelt poolt küll kiire ja mugav, kuid teisalt tähendab see, et reeglina on sellise tehingu koguhind kõrgem kui pankade poolt antavate tarbijalaenu puhul.

Kiirlaenudest on mitmetes riikides saamas sotsiaalne probleem – järjest rohkem on inimesi, kelle makseraskused süvenevad seetõttu, et algselt väike laenusumma on tagasimakse hilinemise korral kasvanud kiiresti mitmekordseks.

2. Kiirlaenudega seotud probleemid ja võimalikud lahendused

2.1. Täpsete andmete puudumine

Selleks, et saada pilt kiirlaenu turul toimuvast ning hinnata kiirlaenu puudutavate meetmete mõju, on vajalik, et pidevalt oleks kättesaadavad usaldusväärsed andmed, mille alusel järeldusi teha.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tehtud päringust selgub, et 01.10.2013 seisuga oli Krediidiinfo maksehäirete registris 34 047 eraisikut, kellel on kiirlaenude või tarbijakrediidile spetsialiseerunud ettevõtete poolt välja antud laenu alusel tekkinud maksehäired. Ent kui palju on Eestis kiirlaenu kliente, ei ole teada. Erinevate

¹ <http://www.oi.ut.ee/et/uudised/oigusteaduskond-koostöös-justiitsministeeriumi-pohjamaade-ministrite-noukoguga-korraldab>

² Järelevaadatav veebis: http://www.riigikogu.ee/index.php?id=177353&parent_id=169327

³ nt saksa keeles *Schnellkredit/Eilkredit/Sofortkredit*, rootsi keeles *snabbån*, norra keeles *rasklån/hurtiglån*, inglise keeles *instant loan/quick loan/fast loan*.

hinnangute kohaselt võib Eestis kiirlaenu pakkuvatel ettevõtjatel olla 100 000 – 120 000 klienti.⁴ Ka puuduvad täpsed andmed kiirlaenu andvate ettevõtjate arvu ning turumahu kohta. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium on äriregistris sisalduvate 2012. aasta aruannete põhjal hinnanud kiirlaenuturu mahuks ca 115 miljonit eurot.⁵

Ühe lahendusena, mis võimaldaks saada täpsema ülevaate kiirlaenuturul toimuvast ning koguda vajalikke andmeid, on välja pakutud tegevusloa kohustuse sätestamist.⁶

Tegevusloa nõuet rakendavad mitmed riigid. Rootsis väljastab tegevusloa finantsinspeksioon (*Finansinspektionen*)⁷, kes kontrollib ettevõtte omanike ja juhtkonna liikmete tausta tagamaks kooskõla rahapesu ja terrorismi tõkestamise reeglitega. Ka Norras on vajalik finantsinspeksiooni⁸ poolt antava litsentsi olemasolu ning finantsinspeksioon teostab järelevalvet kõikide krediidiandjate üle. Leedus kantakse kiirlaenuandjad Keskpanga peetavasse nimekirja. Lätis väljastab tegevusloa tarbijakaitseamet, luba maksab 50 000 latti (71 400 eurot) ning selle iga-aastane pikendamine ca 14 000 eurot. Samas nii tegevusloa maksumus kui ka asjaolu, et lisaks sellele on Lätis mittepankadest laenuandjatele sätestatud miinimumkapitali nõudeks 300 000 latti (429 000 eurot), on mõnede ekspertide arvates tegelikult hoopis halvendanud olukorda Läti kiirlaenuturul, kuna selles valdkonnas tegevate ettevõtjate arv on mitmekordselt vähenenud (2013. aasta alguseks 20-le) ning seega on vähenenud ka konkurents.⁹

Rootsis tegeleb kiirlaenu probleematika jälgimisega ka täitevamet (*Kronofogdemyndigheten*)¹⁰ – 2006. aastal reorganiseeritud riiklik organ, mille üks missioone seondub eetilisele finantskäitumisele kaasaitamise ja preventiivse võlanõustamisega. Muuhulgas avaldab Rootsi täitevamet alates 2006. aastast kaks korda aastas statistikat tagasimaksmata kiirlaenu kohta. Näiteks 14.10.2013 avaldatud raporti kohaselt oli tasumata kiirlaene 2013. a esimesel poolaastal 23 817. Väga täpsete arvudega opereeris 26.09.2013 Tallinnas toimunud SMS-laenu seminaril ka Läti esineja, kes viitas, et Läti tarbijakaitseameti andmete kohaselt sõlmiti 2012. aastal Lätis 897 069 lepingut SMS-laenu võtmiseks. Samas näiteks Soome esindaja info kohaselt Soomes kiirlaene puudutav täpsem statistika puudub.

2.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte puudulik kohaldamine praktikas

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ (EL tarbijakrediidi direktiiv)¹¹ sätestab tarbijakrediidi lepingutes vastutustundliku laenamise põhimõtte, mille eesmärk on vältida ülelaenamist ja selle tulemusena tarbijate maksejõuetust. Direktiiv kohaldub laenulepingutele, mille summa algab 200 eurost; kuna aga nn kiirlaenu andjad pakkusid laenu sageli just selle piiri alla jäävates summades, siis on võlaõigusseaduses see 200 euro alampiir alates 01.07.2011 kaotatud ning selle tulemusena kohaldub vastutustundliku laenamise põhimõtte kõikide tarbijalaenu puhul.

Vastutustundlik laenuandmine väljendub selles, et krediidiandjal on kohustus hinnata enne laenulepingu sõlmimist tarbija krediivõimelisust. Selleks, et tarbija saaks teha teadliku otsuse, peab laenuandja andma tarbijale enne lepingu sõlmimist selgitusi, mis võimaldaks tarbijal hinnata, kas laenuleping vastab tema vajadustele ja kas ta on suuteline laenu tagasi maksta. VÕS § 403² lg 1¹ loetleb hulga asjaolusid, mida krediidiandja tarbija krediivõimelisuse hindamiseks arvesse peab võtma. Nagu on näidanud tarbijakaitseameti uuring, ei kontrollita laenuandja krediivõimelisust praktikas piisavalt (näiteks antakse laenu töötutele).¹² Samuti ei selgitata tarbijale, milline on laenulepingu mõju tema finantsolukorrale või millised on makseraskustesse sattumise tagajärjed.

⁴ Vt nt P. Perensi (Pangaliit) hinnang 15.10.2013 parlamentaarsel kuulamisel; S. Vedler on märkinud, et 2012. aasta alguses hinnati kiirlaenuandjate ja järelmaksuteenust pakkuvate ettevõtjate klientide arvuks kokku 210 000, - S. Vedler. Laenuhaid orjastavad eestlasi. Rida õudseid näiteid. Eesti Ekspress, 13.06.2013.

⁵ http://www.riigikogu.ee/index.php?id=177353&parent_id=169327

⁶ Samas.

⁷ <http://www.fi.se>

⁸ <http://www.finanstilsynet.no>

⁹ http://www.rebaltica.lv/en/investigations/the_other_side_of_latvias_success_story_/a/876/the_quick_trap.html

¹⁰ <http://www.kronofogden.se>

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:133:0066:0092:ET:PDF>

¹² Okt.-nov. 2012 viidi läbi tarbijakrediidi uuring (vt www.tarbijakaitseamet.ee/public/Tarbijakrediid_uuring.pptx). Uuringu käigus tehtud „testostude“ raames esitas laenuandjate ka 21 töötut, kellest 16 said taotlusele positiivse vastuse.

Rikkumiste korral on võimalik kohaldada administratiivseid meetmeid – nii on tarbijakaitseametil õigus teha ettekirjutusi ja trahve. Kui laenuandja rikub tarbija teavitamise kohustust, võib tarbijakaitseamet teha ettekirjutuse ja nõuda rikkumise lõpetamist ja edasist rikkumisest hoidumist; ettekirjutuse täitmata jätmise korral võib rakendada sunniraha. Neis riikides, kus on sätestatud tegevusloa nõue, on võimalik sanktsioonina kohaldada ka tegevusloa äravõtmist (nii on see näiteks Lätis).

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise või teavitamiskohustuse rikkumisel on ka tsiviilõiguslikud tagajärjed. Riigikohus on selgitanud, et mainitud kohustuste rikkumise korral võib krediidisaja mh nõuda sellega tekitatud kahju hüvitamist, mis tähendab kõigi krediidist tekkinud negatiivsete tagajärgede (nt viivis, leppetrahv, vara vähenemine) rahalist hüvitamist. Selle kahju hüvitamise nõude saab tasaarvestada võlausaldaja krediidi tagastamise nõudega ja on võimalik, et lepingueelsete kohustuste rikkumise tõttu ei peagi krediidisaja krediiti vähemalt osaliselt (kahju ulatuses) tagastama.¹³

Selleks, et krediidiandja saaks paremini hinnata laenuvõtja maksevõimet, on välja käidud ka idee luua nn positiivne krediidiregister¹⁴, st register, mis sisaldaks andmeid isikute varaliste kohustuste kohta. Selline register on olemas näiteks Leedus. Nimetatud meetme puhul tuleks esmalt analüüsida selle teostatavust isikuandmete kaitse aspektist.

2.3. Laenude lihtne kättesaadavus ja laenuvõtmisele õhutav reklaam

Selleks, et paremini ja sobivamate meetmetega ennetada inimeste sattumist makseraskustesse, on vaja teada, kes ja millistel kaalutlustel võtavad kiirlaene. Mitmetes riikides on sellist „tüüpilise laenuvõtja portreed“ püütud ka koostada. Uuritud on nii vanuselisi, hariduslikke kui ka sissetuleku suurust puudutavaid näitajaid.

Uuringud näitavad, et kiirlaenuklentide hulgas on suhteliselt palju noori.¹⁵ Rootsi täitevamet toob poolaasta statistilistes ülevaadetes alati välja laenuvõtjate osakaalu vanusegruppide kaupa ning eraldi näidatakse, milline on noorte (18–25 a) osakaalu dünaamika. Kui 2006. aastal moodustas see vanusegrupp kiirlaenu võtnutest 40%, siis 2013. aasta esimese poolaasta lõpuks oli see vähenenud 22%-ni. 2008. aastal koostas Rootsi täitevamet ka eraldi mahuka raporti noorte makseraskuste põhjuste kohta.¹⁶

Eeskätt noorte puhul on kiirlaenu võtmise põhjuseks sageli emotsiooni ajal tehtud, läbikaalumata otsused. Seetõttu on peetud vajalikuks sätestada piiranguid seoses laenu väljastamise ajaga. Näiteks Soomes on alates 2010. aasta veebruarist keelatud kliendi pangakontole kiirlaenu kandmine öisel ajal. Kui laenu soovija pöördub laenu saamiseks vastava vahendaja poole ja krediidi võimaldamise otsus tehakse kella 23 ja 7 vahel öösel, siis ei saa enne raha kui peale kella 7 hommikul.

Lisaks on impulsiivse laenuvõtmise vähendamiseks rakendatud piiranguid seoses kiirlaenude reklaamiga. Soome tarbijakaitseaduse¹⁷ 2. ptk keelab eksitava, puuduliku või ebakohase reklaami. Keelatud on laenu reklaamimine kiire ja lihtsa lahendusena finantsprobleemidele. Soome tarbijakaitse ombudsman on ebasobivaks pidanud näiteks selliseid reklaamlauseid nagu „laenuotsus viie minutiga“, „tasuta laen“ või „kiirlaenu ööpäevaringselt“. Sarnased piirangud on kehtestatud ka teistes riikides, nt Lätis ja Leedus. 2013. aasta suvel täiendati ka Eesti reklaamiseadust vastava sättega. See näeb ette, et reklaam ei tohi jätta muljet, et tarbijakrediidi võtmine on riskivaba ja lihtne võimalus finantsprobleemide lahendamiseks, ega kallutada tarbijaid läbimõtlematule laenuvõtmisele (RekIS § 29 lg 7, jõustus 01.07.2013).

¹³ RKTko 3-2-1-136-12, p 25.

¹⁴ www.krediidiinfo.ee/index.php_m=362

¹⁵ USA kohta: E. C. Lawrence, G. Ellehausen. A Comparative Analysis of Payday Loan Customers. – Contemporary Economic Policy, Vol 26, No 2, 2008, pp 299-316; Ühendkuningriigi kohta: C. Packman. Boom-time for legal loan sharks: How deregulation, market failure and a crisis in wages has led to the rise of payday lenders (<http://classonline.org.uk/pubs/item/boom-time-for-legal-loan-sharks>); Soome kohta: <http://www.kuluttajavirasto.fi/en-GB/articles/current-issues-in-consumer-law-5-2012/editorial-br-looking-at-money-matters>, vt ka Soome valitsuse poolt 06.09.2012 parlamendile esitatud ettepanek nr 78/2012: <http://www.finlex.fi/sv/esitykset/he/2012/20120078.pdf>

¹⁶ http://www.kronofogden.se/download/18.e395c37136463f43968000550/1332765731203/%C3%B6verskuldning+och+ekonomiska+problem+bland+ungdomar_rapport+2008_3.pdf

¹⁷ <http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E9780038.PDF>

Lisaks erinevatele piirangutele on olulised ka meetmed laenuvõtjate finantskirjaoskuse arendamiseks.¹⁸

2.4. Laenulepingu tingimustega seotud probleemid

Kiiralaenu reguleerimise eesmärk ei ole nimetatud teenuse „väljasuretamine“, vaid püüd vältida olukorda, kus arvestatav hulk tarbijaid võib sattuda makseraskustesse oma impulsiivsuse, kogenematus, teadmatus vms asjaolu tõttu. Seetõttu on lisaks eespool nimetatud teavitamiskohustustele ühe võimaliku lahendusena nähtud ka selliste piirangute seadmist, mis otseselt puudutavad laenuvõtja nõ maksumust laenuvõtja jaoks. Näiteks on Soomes sätestatud krediidi kulukuse määra ülempiir (50% aastas + keskpanga poolt määratud viiteintress).¹⁹

Eesti õiguses taolist ülempiiri sätestatud ei ole. Ülikõrge intressiga laenuleping ei ole seega iseenesest veel tühine, kuid on seda siis, kui laenulepingu sõlmimine on toimunud laenusaaaja rasket olukorda, kogenematust jne ära kasutades, st on vastuolus heade kommetega. Riigikohus on leidnud, et tarbijakrediidilepingute puhul eeldatakse, et pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas muu hulgas siis, kui tarbija poolt tasumisele kuuluva krediidi kulukuse määr ületab krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediidiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislenuude kulukuse määra enam kui kolm korda.²⁰ Soomes ja Rootsis on nn liigkasuvõtmine lisaks tsiviilõigusele reguleeritud ka kriminaalõiguslike normidega (kui eraõiguslike normide alusel on eelnevalt tuvastatud, et kõrge intressi kokkulepe oli heade kommetega vastuolus, siis võib järgneda kriminaalõiguslik sanktsioon).

Krediidi kulukuse määra reguleerimine üksi ei ole siiski piisav, vaid tähelepanu tuleb pöörata ka võla sissenõudmise kuludele. Näiteks Eesti kiiralaenupakkujate tüüpitingimustega tutvudes võib järeldada, et erinevate meeldetuletuskirjade, võlateadete, nõudekirjade, lepingu ülesütlemiskirjade jms koostamise tasud on üks põhjus, miks algselt kokkulepitud laenusumma võib tagasimaksega hiline mis korral kiirelt mitmekordistuda.

Mitmetes riikides on võlgade sissenõudmise kuludega seonduv seadusega täpsemalt reguleeritud. Soome võlgade sissenõudmise seaduse (*Laki saatavien perinnästä*)²¹ kohaselt ei või võlgade sissenõudmisega tekitada võlgnikule põhjendamatu kulutusi ega ebamugavust. Samuti on seadusega sätestatud maksimumsummad, mida on lubatud nõuda näiteks nn meeldetuletuste ja maksenõuete saatmise või maksegraafiku muutmise eest. Rootsis on seadusega (*Lag (1981:739) om ersättning för inkassokostnader*) paika pandud võla sissenõudmiseks tehtavate kulutuste liigid, mille hüvitamist üldse saab nõuda, ning ka maksimumsumma, mida iga vastava kulutuse eest saab nõuda.

Age Värv

nõunik

age.varv@riigikogu.ee

Õigus- ja analüüsisiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab rahvaesindajaid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev informatsioon on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema huvilistega töö sisu üle. Kõik kommentaarid on teretulnud.

¹⁸ Vt nt <http://www.fin.ee/materjalid-3>

¹⁹ Vt ka Teemaleht nr 8/2012: Intresse puudutavad piirangud Euroopa Liidu liikmesriikides.

²⁰ RKTko 3-2-1-49-11, p 8.

²¹ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990513>